

Викладена класифікація екологічних злочинів може бути покладена в основу розробки криміналістичних характеристик, формування методик розслідування окремих видів екологічних злочинів.

Список літератури: 1. Экологические преступления: квалификация и методика расследования /Под ред. В.Е. Коноваловой. Х., 1994. 2. Овчаренко Е.В. Уголовно-правовые и криминологические аспекты проблемы борьбы с загрязнением вод: Дисс. канд. юрид. наук. Ставрополь, 1997. 3. Кримінальне право / Під ред. В.О. Навроцького. К., 1998. 4. Сверчков В.В. Ответственность за экологические преступления по российскому уголовному законодательству. Н. Новгород, 1998. 5. Дубовик О.Л., Жалинский А.Э. Причины экологических преступлений., М., 1988. 6. Петров В.В. Экологическое право России. М., 1995. 7. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск, 1992. 8. Белкин Р.С. Курс криминалистики.: В 3т. Т.3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М., 1997. 9. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М., 1984. 10. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1975.

Надійшла до редколегії 23.12.04

І.О. Панов

ДІЇ ЮРИСДИКЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ВИКОНУЮТЬСЯ ДІЛЬНИЧНИМ ІНСПЕКТОРОМ МІЛІЦІЇ НА ПІДГОТОВЧІЙ СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним із основних завдань міліції в Україні є припинення адміністративних правопорушень і здійснення провадження у справах про них. Більша частина посадових осіб міліції виконує основний обсяг дій юрисдикційного характеру на підготовчій стадії цього провадження. Тою чи іншою мірою до здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності причетна переважна більшість працівників ДАІ, ДПС, чергових частин, патрульно-постової служби, інших підрозділів органів внутрішніх справ, в тому числі і служби дільничних інспекторів міліції [1, с. 141].

Говорячи про адміністративно-юрисдикційну діяльність дільничних інспекторів міліції, мову насамперед необхідно вести про провадження в справах про адміністративні правопорушення, зокрема про його стадії. В адміністративно-правовій літературі з'ясуванню сутності та видів стадій провадження в справах про адміністративні правопорушення свої праці присвятило багато вчених, зокрема, О.М.Бандурка, Ю.П.Битяк, А.С.Васильєв, І.П.Голосніченко, В.К.Колпаков, А.Т.Комзюк, А.П.Коренєв, М.М.Тищенко та ін. Разом з тим щодо назв та змісту цих стадій дотепер існують певні невизначеності, особливо стосовно першої з них. Це стосується також юрисдикційної діяльності дільничних інспекторів міліції. Тому завданням цієї статті є аналіз дій юрисдикційного характеру, які виконуються дільничним інспектором міліції на початковій стадії зазначеного провадження.

У більшості джерел останніх років науковці, називаючи чотири стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення, висловлю-

ють різні думки щодо назви першої з них. Так, початкова стадія має два основних варіанти назви: адміністративне розслідування [2, с. 229; 3, с. 347; 4, с. 54] або порушення справи про адміністративний проступок [5, с. 202; 6, с. 177]. Проте, відзначає А.Т. Комзюк, і той, і інший варіанти викликають заперечення. Насамперед, термін «розслідування» має певне кримінальне забарвлення, його використання є зручним, але не зовсім коректним. До того ж, розслідувати справу неможливо, якщо її не порушено. Що ж стосується другої назви, то вона, як уявляється, є дещо незавершеною, оскільки одним тільки порушенням справи не можна досягти завдань цієї стадії. На його думку, цю стадію слід назвати «порушення справи про адміністративний проступок і попереднє з'ясування її обставин», адже «розслідування», яке відстоюють деякі автори, полягає саме в попередньому з'ясуванні обставин справи [7, с. 278]. Ми приєднуємося до цього підходу, але хотіли б запропонувати дещо змінений варіант цієї назви – «порушення справи про адміністративний проступок та здійснення попередніх дій». Ця назва, на нашу думку, охоплює ширше коло дій, які можуть виконуватися дільничним інспектором міліції на цій стадії. Перша стадія становить комплекс процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин проступку, їх фіксування та кваліфікацію. На цій стадії створюються передумови для об'єктивного і швидкого розслідування справи, застосування до винного передбачених законом заходів впливу. Тому необхідно визначитися із такими питаннями провадження: приводи і підстави порушення справи; порядок провадження попереднього з'ясування справ; процесуальні акти, що фіксують цю стадію; направлення справи на розгляд компетентних органів або громадських організацій чи трудового колективу.

Спочатку необхідно зазначити, що єдиною фактичною підставою порушення адміністративної справи і провадження розслідування є наявність в діянні особи складу адміністративного проступку, але крім підстави для порушення справи про адміністративний проступок має бути ще й привід. На сьогодні їх види в законодавстві не закріплені, тому такими приводами в КпАП, як уявляється, слід визнати: звернення (письмові або усні) громадян; повідомлення посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій; повідомлення засобів масової інформації; повідомлення об'єднань громадян; безпосереднє виявлення проступку уповноваженою посадовою особою [7, с. 280].

Останній привід відрізняється від інших насамперед тим, що питання про порушення адміністративної справи вирішується за власною ініціативою дільничного інспектора міліції. Тут немає зовнішнього спонукального починання, поштовху до того, щоб він зайнявся вирішенням питання. Даний привід має деякі особливості. По-перше, безпосередній розсуд – дія, яка ніде не фіксується, а тому не завжди підлягає контролю. По-друге, припущення про правопорушення виникає тільки в свідомості дільничного. Безпосереднє виявлення дільничним інспектором адміністративного правопорушення не є перешкодою для подальшого його розслідування ним, а навпаки, дозволяє йому негайно розпочати всі необхідні дії щодо припинення правопорушення, затримання винного, відшукування і закріплення

доказів. Інше суперечило б принципів швидкості та економічності адміністративного провадження.

Початку з'ясуванню обставин справи передує одержання інформації про діяння, що має ознаки проступку, тобто наявність приводу, тому що латентне порушення норми не викликає адміністративно-процесуальних відносин. Правове значення приводу до порушення і розслідування справи полягає в тому, що він викликає публічну діяльність дільничного інспектора, вимагає, щоб він відповідним чином реагував на кожен сигнал про вчинений проступок.

Слід також зазначити, що провадження в справах про адміністративний проступок починається без складання якогось спеціального документа, а про момент порушення адміністративної справи законодавство України про адміністративні правопорушення ніяких чітких вказівок не дає. Тому виникає декілька до кінця не з'ясованих проблем, стосовно яких в літературі порушуються питання [8, с. 176]: як співвідносяться між собою поняття «порушення (початок) провадження в справах про адміністративні правопорушення» і «порушення справи про адміністративний проступок», та що розуміється під моментом порушення справи про адміністративний проступок і моментом порушення (початку) провадження в справах про адміністративні правопорушення і чи збігається момент порушення справи з моментом порушення (початку) провадження в справі?

Так, Д.М. Бахрах і Е.М. Ренов вважають, що початком провадження в справах про адміністративні проступки є момент одержання компетентними органами (посадовими особами) інформації про вчинення або про вже вчинений адміністративний проступок [9, с. 38]. Однак таке твердження, відзначає А.І. Миколенко, суперечить нормі ст. 247 КпАП, яка містить перелік обставин, за наявності яких провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю. На думку законодавця, дії компетентних органів, спрямовані на попереднє з'ясування обставин справи, не включаються у провадження в справах про адміністративні правопорушення. Тим самим ставиться знак рівності між поняттями «момент порушення адміністративної справи» і «момент початку провадження в справах про адміністративні правопорушення» [9, с. 177].

Проте, спробуємо з'ясувати етимологічне значення зазначених термінів. Так, «порушити» – запропонувати для вирішення, поставити на обговорення (питання, позов, клопотання, справу тощо) чи доторкатися до чогось, а термін «провадження» походить від «провадити» – робити, виконувати, здійснювати (ремонт, допит). На підставі цього можна зробити висновок про те, що «момент порушення» та «момент початку провадження» як раз і відрізняються тим, що спочатку ставиться питання, а потім вже щось виконується [10, с. 219; 11, с. 84, 562].

О.М. Бандурка і М.М. Тищенко вважають, що «складання протоколу – це одночасно і порушення адміністративної справи» [6, с. 178], тобто моментом порушення справи, на думку цих вчених, є момент складання протоколу про адміністративне правопорушення. У даному випадку поняття

«момент порушення провадження в справах про адміністративні правопорушення» і «момент порушення адміністративної справи» не збігаються.

У випадку безпосереднього виявлення ознак адміністративного правопорушення, відзначає І.П.Голосніченко, відповідно до вимог ст. 254 КпАП України складається протокол, який у цьому випадку є актом порушення справи. Протокол про адміністративне правопорушення виступає у цій ролі у випадку очевидності вчиненого правопорушення і безпосереднього виявлення його ознак особою, що уповноважена його складати [12, с. 76].

Отже, робить висновок А.І.Миколенко, момент процесуального оформлення дії уповноваженою особою (наприклад дільничним інспектором) є дійсно моментом порушення адміністративної справи, але його не можна розглядати як момент порушення (початку) провадження в справах про адміністративні проступки. Тобто, продовжує він, перевірка отриманої інформації про подію адміністративного проступку, збір фактичних даних у справі здійснюється уповноваженою особою до складення першого протоколу про застосування заходів процесуально-забезпечувального характеру і складення протоколу про адміністративний проступок, що є частиною адміністративного провадження і передує порушенню справи про адміністративне правопорушення [8, с. 178–179].

На нашу думку, початковим моментом порушення справи можна вважати час, коли інформація (привід) про проступок надійшла до органу, стала відома посадовій особі [13, с. 50], а моментом порушення провадження – перший крок, який робить дільничний інспектор для з'ясування обставин правопорушення, яке він сам безпосереднє виявив, чи про яке до нього надійшла інформація.

Продовжуючи аналізувати юрисдикційну діяльність дільничного інспектора міліції, необхідно приєднатися до думки А.Т.Комзюка щодо протоколу про адміністративне правопорушення, який складається на стадії порушення справи та попереднього з'ясування її обставин і є найважливішим документом цієї стадії. Так, він зазначає, що протокол скоріше можна порівняти з обвинувальним висновком у кримінальному процесі, тому що в ньому вже фіксуються результати попереднього з'ясування обставин справи. Ще до складення протоколу може бути виконано ряд процесуальних дій – опитування свідків, потерпілих, застосовано заходи забезпечення провадження тощо. Отже, протокол можна вважати процесуальним документом, який фіксує закінчення стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин [7, с. 281].

Справді, у протоколі підводяться підсумки розслідування, в результаті якого дільничний інспектор прийшов до висновку про необхідність притягнення порушника до адміністративної відповідальності, містяться докази, що підтверджують факт правопорушення, визначається юридична кваліфікація вчиненого. Таким чином, протокол – підсумок адміністративного розслідування, а не його початок.

Протокол є підставою для подальшого провадження в справі про адміністративне правопорушення. Від того, наскільки грамотно, докладно і мотивовано він складений, залежить правильність розгляду справи по суті

та обґрунтованість прийнятого рішення. У протоколі мають міститися всі відомості, необхідні для правильного вирішення справи. В ст.256 КпАП наводиться приблизний перелік таких відомостей. Їх можна умовно розподілити на 3 групи.

До першої групи належать обставини, які характеризують адміністративне правопорушення, тобто в протоколі зазначаються місце, час та сутність вчиненого проступку. Дільничний повинен ретельно розібратися в характері правопорушення і правильно кваліфікувати дії винного. У протоколі він повинен зазначити обставини, що підтверджують вчинення адміністративного проступку та свідчать про його характер, а також конкретну статтю КпАП або інший нормативний акт, який передбачає адміністративну відповідальність за вчинене правопорушення. В разі вилучення у порушника предметів, які незаконно здобуті, зберігаються, перевозяться, придбані або використовуються, у протоколі дільничний повинен зробити відповідний запис. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

До другої групи відомостей, які повинні міститися в протоколі, належать обставини, що характеризують особу правопорушника: прізвище, ім'я, по батькові, вік, майновий стан, місце проживання та роботи, документ, що посвідчує особу. Особа правопорушника посвідчується паспортом, посвідченням водія чи іншим документом. Якщо у правопорушника немає відповідних документів і відсутні свідки, які могли б повідомити необхідні дані про нього, він може бути доставлений в орган міліції, пункт охорони правопорядку або приміщення виконкому селищної, сільської ради для встановлення особи та складання протоколу. Важливе значення має зазначення в протоколі точного віку винного, тому що справи про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми, розглядаються в суді.

Протокол складається на особу, яка вчинила адміністративний проступок. Якщо порушник – підліток віком до 16 років, у протоколі зазначаються відомості про його батьків або осіб, які їх замінюють, тому що до відповідальності за такі дії притягаються не самі підлітки, а особи, які відповідають за їх виховання.

До третьої групи належать відомості, що стосуються форми протоколу. В ньому зазначаються дата і місце складення, посада, прізвище, ім'я і по батькові дільничного інспектора, прізвища та адреси свідків і потерпілих (якщо вони є). Відсутність відомостей про особу, що склала протокол, робить його недійсним, тому що невідомо, чи мала вона необхідні повноваження для здійснення таких дій. Протокол засвідчується декількома підписами. Насамперед він повинен бути підписаний самим дільничним інспектором, а також особою, яка вчинила правопорушення. При наявності свідків і потерпілих протокол підписується також ними.

Крім складення протоколу, актами порушення справ про адміністративні правопорушення І.П.Голосніченко називає такі дії:

– вказівка компетентної особи (резольюція на заяві, повідомленні чи іншому документі) про порушення адміністративного провадження;

– постанова органу дізнання, слідчого, прокурора, судді, ухвала суду про відмову у порушенні кримінальної справи і передачу матеріалів для застосування заходів адміністративного стягнення.

До цих актів він відносить також направлення судом компетентному органу матеріалів справи, якщо суд у процесі їх розгляду дійшов висновку, що в діянні особи відсутні ознаки складу злочину, але є ознаки адміністративного проступку. Таке положення не закріплене у законі, але практика йде саме цим шляхом [7, с.75].

Стаття 254 КпАП України вимагає складення протоколу про всі проступки, але у випадках накладення і стягнення штрафу на місці вчинення правопорушення такий документ не складається. Такі випадки перераховані в ст. 258 КпАП України, але жодне з цих правопорушень не належить до компетенції дільничного інспектора міліції, отже він не має права накладати і стягувати штраф та оформлювати попередження на місці. Хоча це питання все частіше обговорюється в літературі, і за застосування штрафу на місці висловлюється все більше авторів, вважаючи, що такий порядок може мати набагато більший виховний вплив на порушника, ніж накладення штрафу та подальше його стягнення через певний проміжок часу [14, с. 101].

Останнім кроком на цій стадії є направлення матеріалів справи на розгляд уповноваженого органу чи посадової особи. Цей етап не є обов'язковим у рамках провадження в справах про адміністративні правопорушення у тих випадках, коли дільничний інспектор може самостійно накладати на правопорушника адміністративне стягнення, виступаючи одночасно як суб'єкт адміністративного розслідування, розгляду справи про адміністративне правопорушення і виконання постанови по справі.

Якщо розгляд справи про правопорушення не входить до його компетенції, то залежно від змісту зібраних у ході адміністративного розслідування матеріалів справи дільничний повинен визначити орган, до повноважень якого належить такий розгляд, і надіслати йому ці матеріали.

Цим, власне, підготовча стадія провадження в справах про адміністративні правопорушення завершується. Оскільки саме на цій стадії створюються необхідні умови для правильного вирішення справи, в законодавстві має бути максимально повно і чітко врегульовано всі процесуальні дії, які здійснюються суб'єктами юрисдикції, в тому числі дільничним інспектором міліції, що забезпечить законність і належну ефективність всього провадження.

Список літератури: 1. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник / Під заг. ред. І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва. К., 1995. 2. Васильєв А.С. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. Х., 2001. 3. Колпаков В. К. Адміністративне право України. К., 1999. 4. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2001. 5. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 6. Бандурка О.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: Учебник. Х., 2001. 7. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організації

но-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. О.М. Бандурки. Х., 2002. 8. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине. Учебное пособие. Х., 2004. 9. Бахрах Д.Н., Ренов Э.Н. Производство по делам об административных правонарушениях: (Пособие для слушателей народных университетов). М., 1989. 10. Короткий тлумачний словник української мови: Близько 6750 слів / Під ред. Д.Г. Гринчишина. 2-ге вид., перероб. і допов. К., 1988. 11. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. д-ра филолог. наук проф. Н.Ю. Шведовой. М., 1973. 12. Голосніченко І.П. Прогалини у правовому регулюванні порушення провадження в справі про адміністративне правопорушення // Право України. 2003. № 7. 13. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. посібник / За заг. ред. А.Т. Комзюка. 2-е вид., виправл. і доп. Х., 2001. 14. Джагунов Г.В., Милорадова Н.Е. Сучасні питання застосування штрафу на місці // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. № 22.

Надійшла до редколегії 24.12.04

Т.В. Лактіонова

ЗАСАДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАВМИСНИХ ВБИВСТВ І ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Спрямованість наукових досліджень і практичних заходів на зниження ризику населення і окремих осіб стати жертвами злочинних зазіхань на вбивств і тяжкі тілесні ушкодження логічно заповнює нішу, яку залишає традиційна профілактика злочинів, орієнтована на правопорушника.

Завдяки цьому система профілактичних заходів може бути суттєво доповнена та диференційована за напрямками: послаблення і усунення ситуації завдання шкоди; вплив на особистість і поведінку осіб, що відносяться до віктимних груп, у т.ч. виховання, орієнтоване на корекцію антигромадських якостей; використання психологічних особливостей потерпілих; урахування соціально-рольових особливостей потерпілих; забезпечення нагляду і лікування осіб, віктимних за наявністю психопатологічних відхилень та інші [1, с. 136].

Наукова інтерпретація віктимологічної профілактики злочинів знаходиться у процесі свого становлення. Найбільш розвинута концепція належить Д.В. Ривману, який пропонує напрямки та можливі заходи загальної віктимологічної профілактики і теоретичне обґрунтування індивідуальної віктимологічної профілактики щодо потерпілих з різною віктимною поведінкою [2, с.240–284]. Власне, це стає класикою для подальших робіт з цього приводу.

Що стосується віктимологічної превенції стосовно окремих категорій злочинів, то можна казати лише про поодинокі дослідження (В.І.Полубинський, В.Я.Рибальська, Готліб Р.М., Романова Л.І., С.С.Косенко, О.Мойсюк, В.Веселуха) [3], нерідко у межах більш масштабних тем (так, при зверненні до умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень у сімейно-побутовій сфері Б.М.Головкін вивчає їх кримінологічні проблеми, О.Ю.Юрченко аналізує роль віктимної поведінки) [4].